

Maślankiewicz, Kazimierz / Wójcik, Zbigniew

Historia geologii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/2, 417-419

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

o złożach surowców mineralnych¹, druga natomiast zorganizowała w 1971 r. kolokwium w Budapeszcie na temat: *Początki geografii człowieka*².

Józef Babicz

HISTORIA GEOLOGII

Podsekcja VIII B Historia geologii, podobnie jak poprzednia (historia geografii i oceanografii), pracowała w ramach Sekcji Nauk o Ziemi. Ponieważ obrady Sekcji VIIIA i VIIIB odbywały się w innych terminach, dało to możliwość niektórym historykom geologii uczestniczenia w zebraniach historyków geografii i odwrotnie, niektórzy geografowie stale uczestniczyli w posiedzeniach geologicznych (maksymalna frekwencja około 80 osób).

Obradom podsekcji Historii Geologii przewodniczył prof. D. I. Gordiejew, kierownik Gabinetu Historii Geologii Państwowego Uniwersytetu Moskiewskiego. Sekretarzem była prof. I. W. Batjuszkowa z Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR. Odbyto 4 posiedzenia w dniach 21—23 sierpnia. Na pierwszym przewodniczył prof. D. I. Gordiejew (ZSRR), na drugim prof. C. J. Schneer (Stany Zjednoczone), na trzecim dr M. Guntau (NRD), a na ostatnim prof. K. Maślankiewicz (Polska). Wygłoszono następujące referaty:

Posiedzenie pierwsze: K. L. Taylor (Stany Zjednoczone), *Prawo natury w geologii XVIII w. na przykładzie Louisa Bourgueta*; Z. Wójcik (Polska), *Neptunizm i ewolucjonizm na Uniwersytecie Wileńskim w końcu XVIII i na początku XIX w.*; D. I. Gordiejew (ZSRR), *Historia badań nad rolą biosfery w rozwoju skorupy ziemskiej*; G. F. Kraszennikow (ZSRR), *Rozwój pojęć o facjach*.

Posiedzenie drugie: J. D. Burchfield (Stany Zjednoczone), *Założenia i wyniki: wiek Ziemi w okresie wiktoriańskim w Anglii*; I. W. Krut (ZSRR), *Rozprzestrzenienie i czas w geologii klasycznej*; M. Guntau (NRD), *System nauk geologiczno-mineralogicznych w Niemczech w końcu XIX stulecia*; B. P. Wysockij (ZSRR), *Periodyzacja historii geologii* (referat odczytany przez inną osobę, autor nie uczestniczył w obradach).

Posiedzenie trzecie: J. G. Burke (Stany Zjednoczone), *Wewnętrzne ciepło Ziemi: od Fouriera do Kelvina*; A. Ospovat (Stany Zjednoczone), *Twórczość i wpływ Abrahama Gottloba Wernera*; H. Pacowska (Polska), *Badania w programie działalności Komisji Górniczej w Polsce w drugiej połowie XVIII stulecia*; K. Maślankiewicz (Polska), *Rozwój nauk geologicznych w Polsce w XIX w.*; Ch. I. Mirzajew (współautorzy: S. D. Miechtiejew, S. G. Sałajew, A. A. Alijew, ZSRR), *Z historii poznania zasobów naftowych Azejberdżanu*; Z. A. Buniat-Zade (ZSRR), *Z historii badań nad problemami gazonośnego wulkanizmu*.

Posiedzenie czwarte: A. Łaszkiewicz (Polska), *Ewolucja pojęcia kryształu*; T. D. Ilina (ZSRR), *Przenikanie idei fizyki jądrowej do geologii naftowej w ZSRR (1910—1941)*; C. J. Schneer (Stany Zjednoczone), *Kontrowersja takońska*; M. F. Dzwielaja (ZSRR), *Ewolucja poglądów na budowę geologiczną Kaukazu*; H. Pacowska (Polska), *Graficzna metoda oceny „wkładu” naukowego rękopiśmiennego u dawnych autorów (na przykładzie prac Guettarda)*.

Referaty zgłoszone, lecz nie referowane: J. B. Waterhouse (Kanada), *Podejście ilościowe do oceny jakościowej wielkich działaczy w przeszłości*; M. Haschmi (Syria), *Obserwacje geologiczne „Braci czystości” z Basra*; O. I. Islamow (ZSRR), *Charakterystyka okresu średniowiecznego w rozwoju nauk geologicznych*; K. Słęczka (Polska), *Założenia metodologiczne teorii geologicznej Lyella*; A. J. Rawikowicz

¹ Por. informację o tym symposium w „Kwartalniku” nr 2/1971 s. 497—499.

² Por. informację o tym kolokwium w „Kwartalniku” nr 1/1972 s. 208.

(ZSRR), *Niektóre problemy rozwoju myśli teoretycznej w geologii*; E. G. Malchiasian (ZSRR), *Historia rozwoju nauk geologicznych w Armenii w XIX w.*; M. A. Kaszkaj (ZSRR), *Z historii geologii i złóż mineralnych od starożytności do czasów najnowszych*; J. A. Anisimow (ZSRR), *Rozwój koncepcji o genezie rud żelaznych prekambriu (na przykładzie poznania krzyworoskiego basenu żelazno-rudnego*; L. N. Łordkipanidze (ZSRR), *Historia badań platform*.

Streszczenia zgłoszonych na Kongres referatów z historii geologii, zarówno przedstawionych do publicznej dyskusji, jak i nie wygłaszanych, opublikowano w czterech zeszytach. Niektórzy referenci radzieccy niezależnie od tego przedstawili w formie powielonej w języku angielskim teksty swoich wystąpień. W materiałach grupy polskiej wydrukowano 2 artykuły z 5 przedstawionych podczas obrad. Komitet Organizacyjny wydał dwa różne zeszyty ze streszczeniami referatów zgłoszonych na Kongres. Pierwszy z nich *Sekcja nr 8 — Historii nauk o Ziemi*, obejmował referaty przedstawione do dyskusji. Zamieszczono w nim ogólnie 20 streszczeń referatów geologicznych, 13 z nich zostało wygłoszonych. Referenci 7 opublikowanych doniesień nie uczestniczyli w Kongresie. W drugim zeszycie, zatytułowanym *Materiały z zakresu nauk geologiczno-geograficznych*, zamieszczono 19 streszczeń referatów radzieckich historyków geologii. Tylko tytuł jednego z nich, zresztą nie wygłoszonego, zamieszczony był w oficjalnym programie obrad. Dwa inne z przedstawionych w tym zeszycie, dotyczące historii badań geologicznych w Azerbejdżanie, zostały wygłoszone.

Aktywna grupa historyków nauki z Azerbejdżanu przyjechała z własnym zeszytem streszczeń pt. *Einige Forschungsfragen der Geschichte und Technik in Aserbaidshan*, w którym — w dziale *Geschichte der Erdwissenschaft* — opublikowano 3 streszczenia referatów z historii geologii (w tym jeden ogłoszony w języku rosyjskim we wspomnianym wyżej zeszycie i odczytany podczas obrad).

Bogaty program prac Sekcji Historii geologii uzupełniało zwiedzenie Muzeum Ziemioznawczego uniwersytetu moskiewskiego. Niemal wszyscy uczestnicy grupy polskiej byli ponadto w Muzeum Mineralogicznym AN ZSRR oraz Muzeum Politechnicznym, gdzie eksponowane są pewne obiekty z zakresu historii nauki.

Na 19 referatów przedstawionych podczas obrad 8 wygłosili gospodarze, po 5 delegaci Stanów Zjednoczonych i Polski oraz 1 z NRD. Ponadto na posiedzeniu omawiającym zagadnienia dydaktyki historii nauki D. I. Gordiejew przedstawił referat omawiający działalność Gabinetu Historii Geologii na uniwersytecie w Moskwie¹. Wielu ze zgromadzonych na sali obrad słuchaczy posiadało także przygotowane referaty i odczytywało je podczas tzw. wystąpień w dyskusji (niektóre streszczenia tych wystąpień były drukowane w materiałach Kongresu). W sumie przedstawiono więc około 30 referatów, z których część nie została ogłoszona nawet w streszczeniach, tytuły ich nie zostały także podane w oficjalnym programie Kongresu.

Mimo zbyt przeładowanego programu i związanego z tym zmęczenia (zwłaszcza aktywnej grupy polskiej²) można było uzyskać dość dokładny obraz poglądów referentów (obrazy Kongresu nie odzwierciedlały ogólnych kierunków historii nauki na świecie). Oto niektóre uwagi na ten temat:

W zasadzie podczas Kongresu nie przedstawiono żadnej pracy syntetycznej z zakresu historii geologii. Mimo to prawie wszystkie referaty wносиły wiele nowego do poznania pewnych elementów rozwoju myśli geologicznej. Tematy bar-

¹ Por. w niniejszym numerze „Kwartalnika”, s. 441.

² Geologowie uczestniczyli także w posiedzeniach Sekcji VIII A. Podczas dyskusji po odczycie doc. dr J. Babicza o polskich badaniach na Syberii, wystąpiła prof. dr A. Halicka z referatem dotyczącym zarówno motywów geograficznego poznania tego obszaru, jak i wykonywanych tam w XIX w. przez Polaków geologicznych prac badawczych.

dziej ogólne znalazły przede wszystkim wyraz w referacie A. Łaszkiwicza o ewolucji pojęcia kryształu (jeden z najlepszych referatów), C. J. Schneera o kontrowersji takońskiej, D. I. Gordiejewa o historii badań nad rolą biosfery w rozwoju skorupy ziemskiej, I. B. Krutia o rozprzestrzenieniu i czasie w geologii klasycznej oraz w odczycie G. W. Krasznikowa o rozwoju pojęcia facji.

Godne podkreślenia jest zainteresowanie wśród radzieckich historyków geologii zagadnieniami filozofii nauki. Przykładem mogą być wspomniane wystąpienia Gordiajewa i Krutia, a ponadto wszystkie referaty grupy amerykańskiej i referat Z. Wójcika.

Historycy geologii przejawiali wielkie zainteresowanie metodologią nauk geologicznych. Przykładem tego może być referat Krasznikowa o rozwoju pojęcia facja.

Radzieccy historycy geologii pracują nadal nad zagadnieniami periodyzacji nauki (z tego zakresu przedstawili także referat na Kongresie w Warszawie w 1965 r.). Znalazło to wyraz w referacie B. P. Wysockiego, wystąpieniu I. W. Batiuszkowej oraz głosach szeregu innych osób. Referaty A. Ospovata i Z. Wójcika wykazały, że ocena historii geologii w XVIII i XIX w. obciążona jest poważnymi błędami, w związku z czym wszelkie klasyfikacje na okresy według myśli przewodnich dla danej epoki (co uczynił Wysocki) pozbawione są realnych podstaw.

Referaty polskich historyków geologii wyróżniały się nie tylko ilościowo, lecz także różnorodnością tematyki. Wywołały one duże zainteresowanie, zwłaszcza ze strony gospodarzy. Świadczyć może o tym ożywiona dyskusja, jaka wywiązała się po większości polskich referatów. W dyskusji tej autorzy, odpowiadając na stawiane pytania, mieli możliwość uzupełniania swoich wywodów.

Część referatów, niekiedy stojących na wysokim poziomie, poświęcona była historii badań geologicznych w poszczególnych krajach. Cztery referaty z tego zakresu przedstawili gospodarze (H. I. Mirsojew i inni, Z. A. Buniat-Zade, T. D. Ilina i M. F. Zwielaja), dwa pochodziły z Polski (K. Maślankiewicz i H. Pacowska) i jeden z NRD (M. Guntau). Zagadnienia geologiczno-regionalne przewijały się także w dwóch referatach amerykańskich (K. L. Taylor i J. G. Burke).

Przedstawione podczas obrad referaty, komunikaty (znane jedynie z drukowanych streszczeń), a także żywa dyskusja (głównymi jej uczestnikami byli gospodarze, najliczniej zgromadzeni na sali), pozwoliły historykom geologii z innych krajów zapoznać się z zakresem badań prowadzonych w ZSRR. Żałować należy, że w obradach nie uczestniczyli znani specjaliści radzieccy, tacy np., jak historyk krytalografii z Leningradu I. I. Szafranowski, prezydent Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych (INHIGEO) W. W. Tichomirow, A. J. Rawikowicz (referat jej znajdował się w oficjalnym programie Kongresu) i J. A. Anisimow.

W pierwszym dniu Kongresu odbyło się w gmachu uniwersytetu nieoficjalne zebranie Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych, które prowadzili W. W. Tichomirow (prezydent) i K. Maślankiewicz (sekretarz generalny). Spośród Polaków w zebraniu uczestniczyli: A. Halicka, A. Łaszkiwicz i Z. Wójcik.

Kazimierz Maślankiewicz, Zbigniew Wójcik

HISTORIA BIOLOGII (WRAZ Z PODSTAWAMI MEDYCyny)

Kongres moskiewski był najliczniejszy wśród dotychczasowych zjazdów historyków nauki, nigdy też uprzednio problematyce biologicznej nie poświęcono tak wiele uwagi. Już pierwszy wykład dotyczący historii biologii — *Dzieje nauki o życiu w czasach Darwina* został wygłoszony przez G. Canguilhema na sesji plenarnej.